

17. Сельская. Разъяснить селянкам вред абортів у бабок / Сельская // Наша правда. – 1926. - №147. – С. 3.

18. Хараджа М. К землякам грекам села Ново-Каракубы Мариупольского уезда / М. Хараджа. – Мариуполь: Типография Э.И. Гольдрин, 1907. – 40 с.

19. Ю. Р. А. Красный суд / Ю. Р. А. // Наша правда. – 1925. - №130. – С. 4.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2014 р.

С.С. Арабаджи

МАТЕРИНСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЖІНОК В ГРЕЦЬКИХ СЕЛАХ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

В статті на широкому колі діловодних документів, матеріалів періодичної преси та джерел особового походження розглянуто материнство та його вплив на здоров'я жінок в грецьких селах Північного Приазов'я. Показано, що настання вагітності і виношування дитини завжди супроводжувалося різними забобонами й низкою заборон, не дотримуючись яких, жінка, на думку греків, могла нашкодити майбутній дитині. З'ясовано, що жінки народжували не в лікарнях, а в домашніх умовах, користуючись послугами повитух. В середньому на сто випадків народжень грекині зверталися за допомогою до акушерок всього від двох до восьми разів. Визначено, що на дев'ятий день після пологів (а в разі поганого самопочуття жінки – пізніше) повитуха організовувала і проводила очисне омовіння породіллі, яке по різному впливало на самопочуття жінки: іноді сприяло швидкому відновленню сил, інколи навпаки.

Визначено умови життя грекинь, внаслідок яких вони хворіли на післяродові захворювання. Зазначено, що жінки рідко зверталися зі своїми статевими хворобами до лікаря через сором'язливість та через те, що багато хвороб, завдяки повільній і безболісній течії, не примушували хворих шукати лікарської допомоги. Наведено перелік найбільш поширених гінекологічних операцій, які проводили жінкам земські лікарі. Розглянута проблема абортів у повсякденному житті жінок, проаналізовано причини, що штовхали осіб слабкої статі на цей крок, зазначені ціни підпільних абортів.

Ключові слова: материнство, жінки, грекині, Північне Приазов'я, пологи, статеві хвороби, аборти.

РЕЦЕНЗЕНТИ: Романцов В.М., д.і.н, проф.; Задунайський В.В., д.і.н, проф.

УДК 316.356.2(477)''1950/1960''

В.Ф. Лисак

СІЛЬСЬКА РОДИНА УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ 1950-1960-х рр.

Висвітлено особливості функціонування сільської родини України в умовах радянської дійсності 1950 – 1960-х років. Приділена увага особливостям соціального забезпечення неповних родин та родин сиріт, можливості їх матеріального та духовного споживання. Значна увага приділена функціям родини, вихованню та соціалізації дітей. Автор дійшов висновку, що сільська родина у 1950–1960-х рр. зберігала патріархальність і традиційні елементи духовних цінностей народу. Перш за

все про це свідчать функціональні обов'язки родини, тобто її репродуктивність та процеси соціалізації й виховання дітей.

Ключові слова: *сільська родина, соціальне забезпечення, виховання.*

Радянський період в загальній історії українського народу був доволі коротким. Тим не менше його значення в житті тодішнього українського суспільства і вплив на подальше становище народу безперечний. Позитивним явищем було об'єднання етнічних українських земель в межах єдиної радянської республіки. Ще однією рисою було збільшення промислових підприємств і міського населення. Суперечливою була радянська політика з її спрямованістю на підтримку розвитку в першу чергу інфраструктури міст.

Статистичні матеріали свідчать, що в середині ХХ століття в Україні переважало сільське населення. Відповідно до тодішніх соціально-економічних умов, більшість селян були об'єднані в колективні господарства із притаманною їм особливою формою організації виробничого процесу. Селянин та його родина, можливості матеріального та духовного споживання цілковито залежали від умов праці, її результативності, можливостей сільської інфраструктури забезпечувати потреби мешканців.

Метою статті є вивчення сільської родини в радянському способі життя у 1950 – 1960-х рр. Автор вважає за доцільне проаналізувати можливі джерела поповнення родинного бюджету в неповних родин, родин дітей-сиріт та розглянути матеріальне становище таких родин. Вивчення потребує проблема функціонування родини, як мікроелемента сільського суспільства, зокрема особливості виховання та соціалізації дітей в умовах радянського способу життя.

Родина, родинні відносини та соціальне забезпечення привернули увагу вчених, таких як Л.В.Чуйко, А.Г.Волков, В.А. Белова, В.А. Маланчук, Л.В. Ковпак, Л.М. Шевченко [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. У цілому роботи, у яких проаналізовано становище радянської родини, тим більше сільської, мають теоретико-соціологічний характер і надають дуже стислу інформацію про внутрішньо-сімейні відносини, виховання дітей тощо.

Джерельною базою даної статті виступають документи, що зберігаються у центральних та обласних держархівах України. Зокрема, це звітна документація та статистичні звіти обласних та районних відділів соціального забезпечення про колгоспні каси взаємодопомоги; листи та скарги сільських громадян; матеріали усної історії; щорічні статистичні збірники народного господарства, матеріали переписів населення тощо.

За результатами перепису 1959 р., у сільській місцевості УРСР нараховувалося 5,78 млн. родин, що становило 54,4% усіх родин республіки [7, с. 200]. Якість виконання функцій, покладених на родину, збереження духовних цінностей цілком залежала від матеріальних можливостей сім'ї й морально-психологічної атмосфери. На формування та поповнення родинного бюджету впливала взаємодопомога, підтримка членів родини, розподіл і кооперація праці у процесі виховання молодшого покоління та при веденні домашнього господарства. Неабияке значення мав якісний склад родини. Багатодітні неповні сім'ї мали менше можливостей позитивно виконувати свої функції.

Існування в радянському суспільстві неповних, матеріально слабких родин вимагало від уряду створення відповідних механізмів, які могли надати допомогу сім'ям і налагодити більш-менш сприятливі умови для виховання дітей. Однак і у цьому випадку соціальне забезпечення колгоспників здійснювалося за рахунок колективних господарств і залежало від їх економічного стану, а також від встановлення в кожній артїлі порядку призначення пенсій і допомоги [5, с. 44]. За рішенням загальних зборів колгоспників із прибутків виділялася певна частина продукції для створення фонду допомоги непрацездатним членам артїлі. Із другої

половини 1950-х рр. господарства почали відраховувати 2% своєї продукції та грошей у фонд допомоги непрацевдатним. У 1953 р. такі фонди діяли у 85% колгоспів УРСР із загальною часткою охоплених господарств 41,5%. Під патронат колгоспними касами допомоги непрацевдатним було взято 19 748 дітей-сиріт, яким видали матеріальну допомогу грошима та продуктами на суму 2 млн 125 тис. руб. Таким чином, у середньому на кожну дитину по республіці у сільській місцевості припадало 107 руб. У 1955 р. налічувалося 14 тис колгоспних кас взаємодопомоги, які охоплювали 4/5 всіх колгоспів. Членами таких кас були понад 3 млн колгоспників [6]. У деяких випадках колгоспи надавали допомогу натуральною продукцією. Її одержували інваліди, жінки-породіллі, діти-сироти. Однак система була недосконалою. У 1955 р. з 1,8 млн осіб інвалідів та престарілих, а також тих, хто потребував постійної матеріальної допомоги, через колгоспні каси було забезпечено лише 600 тис., тобто третина соціально незахищених мешканців сіл. У грошовому обчисленні було сплачено 30 млн руб., тобто у середньому по 50 руб. на особу [5, с. 45].

Отже, система забезпечення соціально незахищених категорій сільського населення, особливо колгоспників, була доволі складною. Держава перекидала піклування про тих сільських мешканців, які потребували матеріальної допомоги, на плечі колгоспів, а ті, своєю чергою, на колгоспні каси взаємодопомоги, однак розміри надходжень до таких кас цілком залежали від прибутковості господарств.

Зазначимо, що в повоєнному суспільстві державна допомога для фізично слабких, самотніх людей – справа дуже важлива. Наприклад, у Херсонській області 1954 р. було 220 дітей, які потребували патронування. Це були діти, котрі залишилися без батьків і були передані на виховання до чужих родин. Таким дітям була надана допомога у сумі 99 996 руб., що на місяць складало 37 руб. на дитину [8, арк. 5]. У 1955 р. на Херсонщині при наявності 192 дітей-сиріт допомога була надана у сумі 126 719 руб., що становило 54 руб. на місяць на дитину [9, арк. 3]. Протягом наступних років дітей, які потребували допомоги, стало менше. У 1961 р. в колгоспних селах Херсонської області таких було 127 дітей, і на кожного з них на місяць було виділено по 10 руб. [10, арк. 3].

У 1961 р. було розроблено примірне положення про порядок призначення і виплати пенсій і допомоги колгоспникам. У ньому зазначалося, що пенсії й допомога призначаються за старістю, інвалідністю, втратою годувальника. Передбачалися персональні пенсії, допомога при тимчасовій непрацевдатності, одноразова на випадок народження дитини і смерті члена родини, одноразова допомога на протезування [11, арк. 1]. У системі забезпечення соціально незахищених колгоспників було задіяно органи соціального забезпечення, сільські ради, колгоспні каси взаємодопомоги. По досягненні 65 і 60 років чоловіки й жінки мали право на пенсію. При цьому в положенні вказувалися норми визначення сум. Мінімум у перекладі на трудовні – 5 трудовнів, максимум – 30 трудовнів. Ураховували також стаж праці в колгоспі (відсоток до заробітку): до 5 років – 15%, понад 30 – 70% заробітку. До пенсій нараховували надбавку, якщо в родині були непрацевдатні утриманці. При наявності 1 утриманця – 10%, 2 і більше – 15%. Бралася до уваги також «ударна праця» у громадському господарстві. Якщо її один раз відзначало правління колгоспу, до пенсії додавали 5%, 2 рази – 10%, 3 рази – 15%. У положенні йшлося, що пенсія має сплачуватися з 1-го числа наступного місяця і довічно. Пенсії по інвалідності виплачувалися інвалідам 1-ї та 2-ї груп, за підтвердженням медичних комісій. Для інвалідів 3-ї групи в документі передбачалося переведення на роботу за рекомендацією лікарів. Жінкам-породіллям колгосп надавав відпустку 56 днів до пологів і 56 – після них, а у випадку ненормальних пологів або народження другої і третьої дитини відпустка складала 70 календарних днів. Допомога жінкам-породіллям залежала від стажу роботи в колгоспі, незалежно від членства в колгоспній касі взаємодопомоги [11, арк. 13].

Передбачалося, що 100 руб. на дитину одержувала мати, якщо виробила необхідний мінімум трудоднів та звернулася по допомогу не пізніше шести місяців після народження дитини [11, арк. 14]. Допомога на поховання складала 50–100 руб. залежно від кількості років роботи в колгоспі: до 10 років – 50 руб., понад 10 років – 100 руб. [11, арк. 15]. У цілому від колгоспних кас взаємодопомоги надходила різнопланова підтримка: у вигляді грошей, зерна, молока, жирів, овочів, путівки в будинок відпочинку, санаторій.

Пенсійне забезпечення колгоспників було пов'язане зі стажем роботи. Наприклад, у статуті одного з колгоспів Херсонської області в 1956 р. обумовлювалися розміри пенсій для колгоспників, які втратили працездатність, у нормі від 50 до 150 трудоднів. Для колгоспників-чоловіків старше 60 років і для жінок віком від 55 років, котрі відпрацювали від дня створення колгоспу – 150 трудоднів щорічно, від 15 років – 100 трудоднів, від 20 до 25 років – 125 трудоднів на рік. Чоловікам старше 65 років і жінкам понад 60 років, які відпрацювали від 5 до 15 років, пенсія дорівнювала 75 трудоднів на рік, від 2 до 5 років – 50 трудоднів [12, арк. 10].

Тільки 1964 р. було утворено союзний фонд соціального забезпечення колгоспників, який формувався з відрахувань колгоспів і міжколгоспних підприємств та організацій. Із цього фонду виплачувалися пенсії за віком, інвалідністю, втратою годувальника, робилися виплати жінкам-породіллям, на дітей малозабезпеченим сім'ям [5, с. 49].

Перевірка становища багатодітних родин у 1952 р. у колгоспах Полтавської області показувала, що такі родини проживали у скрутних матеріальних умовах. Діти не мали окремих ліжок, матраців, подушок. Усі разом спали на печі [13, арк. 66]. Багатодітні родини з одним годувальником отримували від колгоспу допомогу, якої не вистачало на нормальне функціонування сім'ї. Наприклад, за шість місяців колгосп виділив тільки 217 кг хліба родині з чотирма дітьми. Тобто, на кожну дитину припадало по 300 г хліба в день. До речі, середньостатистичні показники свідчать, що в 1952 р. на одну особу приходилося 158 кг муки та хліба на рік, тобто 430 г у день [14, арк. 16]. У малозабезпечених родинах не вистачало калорійних продуктів харчування. Щоправда, колгоспи допомагали багатодітним родинам як грошима, так і продовольством, однак цієї допомоги, як свідчать матеріали перевірок, не вистачало. Наприклад, для придбання одягу і взуття артіль виділяла на багатодітну родину 300 руб. На будівництво хати – ліс, очерет, цеглу та 100 кг пшениці [13, арк. 89–91].

Особливою нужденністю відзначалися родини сиріт. У повоєнний період сімей, в яких діти залишалися без опіки внаслідок загибелі батьків, було чимало. Таким дітям навіть не було у чому ходити до школи [15]. У 1952 р. члени однієї з подібних родин, звертаючись у партійні інстанції, вказували, що батько загинув на фронті в 1943 р., а мати померла від тяжких робіт у 1951 р. Усі діти в родині були шкільного віку, найстарша ходила в 10 клас. Тобто, заробити на прожиття було нікому. Жили на квартирі, платили по 35 руб. на місяць. «Усі ми навчаємося у школі, але до нового навчального року в нас немає жодної книжки, немає взуття, одягу, шкільного приладдя. До цього ми не бачили жодної краплі молока, жирів дають мало [...] ми спимо на полу, а зимою всі п'ятеро і двоє хазяїв на голій цеглі або дошках» [13, арк. 65]. Отже, діти-сиріти залишалися без достатнього споживання навіть хліба, що в умовах нестачі інших продуктів харчування і грошей призводило до постійного відчуття голоду.

Як бачимо, сільські родини перебували в різних умовах щодо матеріального забезпечення. Це напрямую пов'язувалося з якісними показниками роботи самих колгоспів, оплатою праці на трудодні, можливостями членів родини виконувати фізичні навантаження, кількістю працездатних, утриманців, інвалідів, пенсіонерів та розмірами їхніх пенсій і державних виплат.

У сучасній вітчизняній науці виділяють функції, котрі забезпечують повноцінне існування сім'ї як соціального інституту та соціально-психологічної групи: господарсько-економічна, генеративно-виховна, культурно-рекреаційна [2, с. 16]. Особливе значення має виховання дітей або їх соціалізація. Цей процес тісно пов'язаний із повсякденною практикою життя родини, ставленням її членів один до одного та загалом духовними цінностями народу, їх збереженням.

Сільська родина як осередок радянського суспільства в УРСР у 1950–1960-х рр. відіграла велике значення у процесі виховання та соціалізації дітей. Зазначимо, що сам по собі цей процес мав на селі декілька характерних складових, зумовлених особливостями життя сільського соціуму. По-перше, це надання дитині практичних знань та навичок, які складають господарсько-економічний компонент виховання. В основу трудового виховання дітей покладалися праця й особистий приклад батьків, а також статево-віковий поділ праці. По-друге, це розумове, фізичне та морально-етичне виховання, що спиралося як на народні традиції й релігійні уявлення, так і включало у себе компонент шкільного та ідеологічного виховання, що в той час було тісно пов'язано з відвідуванням дітьми школи.

У трудовому вихованні дітей першочергову роль відігравали взаємовідносини членів родини. Адже вміла і правильна організація господарських робіт, поділ функцій між усіма членами родини, взаємодопомога, кооперація дозволяли покращувати умови матеріального та культурного життя. Оскільки особи працездатного віку, як правило, були задіяні у громадському господарстві, то в домашніх справах, годівлі та догляді за худобою, приготуванні їжі для родини в основному були задіяні підлітки й найстарше покоління. Відомо, що основні надходження продукції тваринництва в домогосподарство забезпечувалися домашньою худобою. Отже, серед основних питань в організації життєдіяльності сім'ї був розподіл обов'язків між її членами. Із раннього віку діти виконували по господарству різні роботи: пасли гусей, худобу, годували тварин, брали участь у заготівлі кормів. Дівчата прибирали в хаті, доглядали за молодшими. Працювали всі – і малі, і дорослі, тільки з різним навантаженням [16; 17; 18]. У процесі залучення дітей до господарських робіт одночасно відбувалася їх соціалізація, здобуття практичних навичок та знань, які могли знадобитися в майбутньому виробничому процесі.

Неабияку роль відігравали організаційний та контрольний моменти. Батьки обов'язково перевіряли виконану дітьми роботу. До речі, це було не тільки виховним аспектом, а й відповідним способом сільського життя, величезним фізичним навантаженням на дорослих і катастрофічною нестачею вільного часу, особливо в пору напружених сезонних робіт у колгоспі. Дітей виховували у суворості. Як правило, за невиконання завдань карали. Батьки давали роботу дітям на день. У випадку, якщо батько працював у тракторній бригаді й у період сільгоспробіт по декілька тижнів проводив на польовому стані, він залишав синам перелік завдань, які необхідно було виконати за його відсутності. Повернувшись на вихідні, перевіряв роботу. Фізичне покарання відбувалося у вигляді лупцювання ремінцем. Один з очевидців тодішнього сільського життя розповідав, що після того, як вони з батьком спробували поборотися й перемогу здобув син, батько вже ніколи не брав у руки ремінь [17].

Трудові навантаження на дітей були доволі важкими. Наприклад, у селах Хмельницької області до обов'язків дітей входило пасти худобу у череді. О 5-й год. мати будила й дитина пасла корів колгоспників. Учасники тодішнього життя згадують: «Дуже хотілося спати. Прив'яжу мотузкою корову до руки і лягаю спати неподалік. Вона пасеться, потрохи просувається і тягне мене на мотузці за собою» [17]. Із дітьми траплялися різні непередбачені ситуації («Пішов пасти гусей, узяв із собою книгу. Гуси паслися, я читав, заснув, птиця сама пішла додому і сусіди загнали її до сараю»). Коли «пастух» повернувся мати вже чекала з коромислом. Довелося тікати й аж до ночі

переховуватися. У таких випадках миротворцями виступали бабусі. Уже пізно ввечері бабуся вийшла з хати, побачила онука навпроти хати через вулицю і покликala додому [17].

Діти з раннього віку залучалися до робіт у колгоспі [16; 17; 18]. Улітку допомагали батькам у бригадах, і навіть одержували заробітну плату. Працювали разом із батьком на тракторі або з матусею – у польових бригадах, брали участь у сапанні буряків тощо. Коли мати хворіла, дівчата-підлітки працювали замість неї. Наприклад, на силосуванні [15]. Робота була тяжкою, доводилося стояти зверху на агрегаті, було холодно. Як розповідав очевидець, «погані умови праці, холодний вітер на силосуванні спричинили застуду голови на все наступне життя».

Оскільки батько був більше задіяний на роботах у колгоспі, основний догляд за дітьми й господарством тримався на жінці. Вона підводилася о 5-й год., доїла худобу до вигону у череду, швидко готувала сніданок і йшла на роботу. Як приходила з роботи, готувала вечерю, працювала на городі, поралася по господарству. Узимку жінка вставала о 6-й год., розпалювала пічку, готувала їсти, робила дітям до школи «тормозки» й починала хатню роботу: два рази на тиждень випікала хліб, варила обіди, раз на тиждень прала, прасувала. На той час праски були залізними або чавунними, тяжкими. Їх гріли на вогні або засипали усередину гаряче вугілля. Звісно, це все забирало час. До того ж уваги потребували діти. Малих слід було викупати, розчесати, перевдягти, укласти спати. У таких турботах проходили дні, місяці, роки й усе життя. Саме так – щоденним власним прикладом – проходило родинне трудове виховання дітей. Старші дівчата допомагали матері, але основний вантаж роботи лежав на жінці. На відпочинок часу майже не залишалося [15]. Батьки турбувалися, щоб дітям було що їсти й пити. Жіноче життя проходило в постійній турботі про дітей, чоловіка та старших батьків. У багатодітних родинах усім дітям слід було приділити увагу, стежити за їхньою поведінкою. Батьки наставляли, щоб діти жили дружньо, були чесними, не крали, ділилися один з одним.

Фізичне здоров'я дітей було чи не найголовнішою турботою родини. Жінки користувалися переважно засобами народної медицини та гігієни. Під час хвороби (кір або застуда) давали дітям більше солодоців, щільно закривали світло, адже вірили, що кір темноти боїться. Давали пити тепле молоко та полоскати горло содою. У сім'ї дітям прищеплювали правила санітарії та гігієни: тримати в чистоті тіло та одяг, постіль і житло. Хлопців привчали загартовуватися. Щосуботи влаштовували лазню. Оскільки в будинках не було спеціальних приміщень для ванних кімнат, то корито ставили просто у хаті, гріли воду й милися, потім переодягалися у чисте. На початку 1950-х рр. розповсюдженим явищем були воші, блощиці, блохи. Виводили їх народними методами, наприклад полином. Блощиць заливали окропом. Згодом з'явилася отрута ДДТ. За словами сільських мешканців, вошей діти приносили зі школи, а вдома їх вичісували гребінцем. У повоєнний період на селі не було миючих засобів, родина використовувала звичайні народні методи: розводили попіл соняшнику для пом'якшення води. А вже в 1950-х рр. застосовували господарське й туалетне мило, із часом з'явилися пральні порошки «Лотос», «Донбас», «Весна» та ін. [15].

У родинах дітей привчали не тільки бути працьовитими, фізично здоровими. Немаловажну роль відіграло й морально-етичне виховання. Як і раніше, у селах діти ставилися до старших шанобливо. До батька, матері, інших родичів, як і незнайомих, зверталися на «ви». Ця традиція була розповсюджена по всіх областях. Традиція звернення до батьків на «ви» була характерною для українських етнічних родин, натомість у сільських сім'ях росіян та греків практикували «ти» [15; 19; 17].

У процесі соціокультурного виховання надзвичайну роль відіграла експресивно-рекреаційна функція родини, яка формувала емоційно-психологічний клімат, сприяла

зняттю напруження у внутрішніх сімейних відносинах, стресових ситуаціях. Вагому роль у створенні сприятливого клімату відігравали, по-перше, дружнє ставлення один до одного, спільне вирішення будь-яких питань. Очевидці відзначають, що батьки ніколи не сварилися, принаймні при дітях [20]. Гроші в основному знаходилися у чоловіка, однак витрачали їх за взаємною згодою. В українських родинах саме чоловік брав на себе обов'язок планувати подальше життя родини, удосконалення житла, організацію сімейних свят, улаштування дітей на навчання. Можливо, це було пов'язано з недостатньою освіченістю українських селянок, адже там, де мати мала освіту, її роль у вирішенні життєво важливих питань була більшою [19].

У сільській родині, як і взагалі сільському способі життя, жінці – матері, жінці – господині, жінці – працівниці належала визначна роль. Ураховуючи кількісну перевагу жінок у селах республіки, їх зайнятість на роботах у колективних господарствах, ненормований робочий день, величезне значення домашнього господарства у прогодуванні й узагалі функціонуванні родини, цілком зрозуміло, що основна роль у сільському способі життя належала саме сільській жінці.

Таким чином, сільська родина у 1950–1960-х рр. зберігала патріархальність і традиційні елементи духовних цінностей народу. Перш за все про це свідчать функціональні обов'язки родини, тобто її репродуктивність та процеси соціалізації й виховання дітей. Проте, не можна говорити, що умови існування сільської родини були у цілому сприятливими для передачі важливих для подальшої життєвої практики села знань. Суттєвим чинником якості та рівня споживання духовних цінностей, які мала виконувати саме родина, була наявність батьківської опіки й турботи. Як свідчить статистика, у сільській місцевості УРСР було багато неповних сімей, з одним із батьків. І це була не найгірша ситуація, оскільки найменші можливості в передачі культурних цінностей були характерні для родин-сиріт.

Список використаної літератури

1. Чуйко Л. В. Браки и разводы / Л. В. Чуйко – М. : Статистика, 1975. – 176 с.
2. Волков А. Г. Семья – объект демографии / А. Г. Волков. – М. : Мысль, 1986. – 271 с.
3. Белова В. А. Число детей в семье / В. А. Белова – М. : Статистика, 1975. – 176 с.
4. Маланчук В. А. Нове в культурі і побуті колгоспного селянства / В. А. Маланчук. – К. : Наукова думка, 1970. – 189 с.
5. Ковпак Л. В. Соціально-побутові умови життя в 2-й пол. ХХ ст. (1945 – 2000) / Л. В. Ковпак. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2003 – 250 с.
6. Шевченко Л. М. Соціальне забезпечення сільського населення України в роки хрущовської «відлиги» / Л. М. Шевченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 15. – С. 65-69.
7. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. – М. : Госстатиздат, 1963. – 210 с.
8. Держархів Херсонської області. – Ф. р. 2137. – Оп. 2. – Спр. 262. – 70 арк.
9. Держархів Херсонської області. – Ф. р. 2137. – Оп. 2. – Спр. 286. – 59 арк.
10. Держархів Херсонської області. – Ф. р. 2137. – Оп. 2. – Спр. 460. – 38 арк.
11. Держархів Херсонської області. – Ф. р. 2137. – Оп. 2. – Спр. 434. – 16 арк.
12. Держархів Херсонської області. – Ф. р. 1953. – Оп. 3. – Спр. 14. – 325 арк.
13. Держархів Полтавської області. – Ф. 25. – Оп. 3. – Спр. 142. – 503 арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп. 24. – Спр. 438. – 209 арк.

15. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Гребенюк Валентина Леонідівна. Сміт Володарське Донецької області. 1939 рік народження.

16. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Данік Надія Іванівна. Село Вчорайше Ружинського району Житомирської області. 1938 рік народження.

17. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Лисак Феофан Андрійович. Хутір Сатурин Деражнянського району Хмельницької області. 1937 рік народження.

18. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Білогривий Василь Федорович. Село Семенівка Чернігівської області. 1938 рік народження.

19. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Галалу Ніна Георгіївна. Село Мало-Янісоль Донецької області. 1929 рік народження.

20. Особистий архів автора. Свідчення про життя. Елагіна Марія Володимирівна. Село Очеретувате Токмацького району Запорізької області. 1942 рік народження.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2014 р.

V. Lysak

UKRAINIAN RURAL FAMILY UNDER THE CONDITIONS OF THE SOVIET REALITY DURING 1950-60

The problem of Ukrainian rural families leading the Soviet way of life in the course of 1950-60s is urgent for the studying of everyday life in the Ukrainian society during the Soviet period. During the proper period of time the Ukrainian peasantry was one of the largest segments of the population, they lived in a rather confined space, felt certain economic and non-economic pressure. The characteristics of the rural society were highlighted in the Charter of agricultural cooperatives and the Law on passports. As a result, on the one hand the farmers had to adapt to the new socio-economic reality, on the other hand under the proper restricted conditions, they preserved some natural features in the relationship, and especially in the family.

During 1950 – 1960s rural families in Ukraine years can be characterized by a rather large number of single-parent families, families left without parental care, families in which one family member has to earn several dependents. The government policy to support families which lived in villages and collective farms had specific features.

After having analyzed the documents stored in the central and regional archives of Ukraine, materials oral interviews, the author drew the conclusion that rural family during 1950-1960s remained patriarchal and preserve traditional elements of people's spiritual values. First of all, household duties of the family are the appropriate evidence, in other words, its reproducibility and the processes of children socialization and education. However, we cannot say that the conditions in under which rural families lived were generally favorable to the transfer of the important knowledge of practical life in the village. An important factor of the quality and of the consumption of spiritual values which must be managed by the family was the presence of parental care and concern. With the accordance to the statistics there were a lot of single-parent families with one parent in rural areas of the USSR. And it was not the worst situation, because the families left without parental care had the least opportunities to transfer the cultural values.

Key words: rural family, social security, education.

РЕЦЕНЗЕНТИ: Романцов В.М., д.і.н, проф.; Чура В.І., д.і.н, доц.